

9 DE SCHRIFT EN DE GEESTELIJKE ONGELETERDHEID VAN DE MENS

Jaap Dekker

Het visioen van dit alles is voor jullie als de tekst van een verzegeld boek, dat aan iemand die kan lezen wordt voorgelegd met de vraag: 'Lees dit eens,' waarop hij antwoordt: 'Dat gaat niet, het is verzegeld.' Of als het wordt voorgelegd aan iemand die niet lezen kan: 'Lees dit eens,' dan zal hij zeggen: 'Ik kan niet lezen'.

Jesaja 29:11-12

Ongeletterdheid

In Nederland kunnen gelukkig de meeste mensen lezen en schrijven. Toch wordt het aantal analfabeten op zo'n kwart miljoen geschat, terwijl het aantal laaggeletterden nog hoger ligt. Laaggeletterden zijn mensen die zoveel moeite hebben met lezen en schrijven, dat zij minder goed kunnen meedoen in de samenleving. Dat geldt voor tien procent van de bevolking. Onderzoekers spreken van 'functioneel analfabetisme' en signaleren zelfs een toename hiervan. Mensen lezen steeds minder en begrijpend lezen geeft daardoor steeds meer moeite. Met alle gevolgen van dien, want alles begint met taal. Functioneel analfabeten krijgen veel informatie niet mee en hebben moeite om in het leven zelfstandig hun weg te vinden.

Naast 'functioneel analfabetisme' bestaat er ook zoiets als 'geestelijk analfabetisme'. Ook dat neemt toe in onze samenleving: een vorm van ongeletterdheid die mensen parten speelt in relatie tot de Bijbel. Tijdens een landelijke verkiezing werd De Nieuwe Bijbelvertaling in 2016 nog tot het belangrijkste boek uitgeroepen, maar dat zegt niet alles. Zelfs geschoolde mensen laten soms een grote onkunde zien in de manier waarop ze over de Bijbel spreken. Vooral de verhalen uit het Oude Testament worden regelmatig als achterhaald en onzinnig weggezet, terwijl je die natuurlijk ook eerst grondig zou kunnen lezen en de boodschap ervan proberen te begrijpen. Daar zijn tegenwoordig prachtige hulpmiddelen bij. Maar het vraagt inspanning en vooral welwillendheid om de Bijbel te lezen en niet geestelijk ongeletterd te blijven. Daarover gaat Jesaja 29:11-12.

Prediking van Jesaja

De situatie is als volgt. Het einde van de 8^e eeuw voor Christus is politiek gezien een turbulente tijd. Juda is in opstand gekomen tegen de Assyriërs, maar heeft zich daarbij gigantisch misrekend. Grote delen van het land worden verwoest en Jeruzalem wordt belegerd. In die situatie zoeken de politieke leiders van Jeruzalem steun bij Egypte (zie Jes. 30:1-2; 31:1). De profeet Jesaja waarschuwt daartegen en vraagt aandacht voor het plan van de HEER, maar zijn boodschap vindt geen gehoor. Hij stuit vooral op onbegrip. Jeruzalems leiders gaan liever af op profeten en priesters die hun politiek steunen en hen naar de mond praten. Teleurgesteld stelt Jesaja vast dat er kennelijk sprake is van een collectieve verblinding en ironisch roept hij de leiders op om dan maar verdwaasd en blind te blijven (Jes. 29:9).

Profeten en priesters, die geestelijke adviseurs zouden moeten zijn, gedragen zich alsof ze door de wijn bedweld zijn. Jesaja heeft gezien dat dit soms zelfs letterlijk het geval is (Jes. 28:7-8), maar inmiddels is er meer aan de hand en moet hij vaststellen dat de HEER zelf hen bedweld heeft met een geest van diepe slaap (Jes. 29:10). Jesaja wil hen daarmee niet verontschuldigen, maar laten zien dat er een geestelijke dimensie aan hun huidige situatie zit. Want als Jeruzalem en zijn machthebbers niet willen luisteren en hun zieners en profeten vragen om hen toch vooral niet lastig te vallen met woorden van de HEER (Jes. 30:9-11; verg. 29:13), kan God die zonde in een oordeel veranderen. Onwil mondt dan uit in onvermogen. Niet willen wordt dan geleidelijk een niet meer kunnen.

Mogelijk beschrijven de verzen 11 en 12 oorspronkelijk een soort tekenhandeling. Dat is een symbolische handeling waarmee profeten hun boodschap soms extra kracht gaven (verg. Jer. 32:5-6). Aan verschillende mensen wordt een verzegeld boek voorgehouden met de vraag om het eens te lezen. Degene die kan lezen antwoordt dat dit niet gaat, omdat het boek verzegeld is, en degene die niet kan lezen antwoordt dat hij niet lezen kan. Met deze tekenhandeling maakt de profeet duidelijk dat er meer aan de hand is dan dat deze mensen functioneel ongeletterd zijn. Hier is sprake van geestelijke ongeletterdheid, onvermogen om de onderwijzing van de HEER te verstaan. Maar dat onvermogen is begonnen met de onwil om zich werkelijk voor het plan van de HEER te interesseren.

In het boek Jesaja klinkt hierin een echo door van Jesaja's roepingsvisioen en van de verhardingsopdracht die hij toen kreeg (Jes. 6:9-10). Profeten werden er normaliter door God op uitgestuurd om elk onbegrip bij hun hoorders weg te nemen en hen tot inkeer te brengen. Merkwaardig genoeg kreeg Jesaja de opdracht om juist hun begrip weg te nemen (verg. Mat. 13:12). Jesaja 29 laat zien dat dit ook daadwerkelijk gebeurde en dat

onwelwillendheid uiteindelijk tot onvermogen en zelfs tot geestelijke ongeletterdheid kan leiden.

Het boek Jesaja

Hoewel de verzen 11 en 12 mogelijk op een daadwerkelijk uitgevoerde tekenhandeling teruggaan, kan het gebruikte proza er ook op wijzen dat dit een verbindende tekst van de uiteindelijke samenstellers van het boek Jesaja is. In de eindversie van het boek overstijgt de betekenis van deze verzen in elk geval de tijd van Jesaja zelf. Ik wijs op twee belangrijke verbindingen binnen het boek Jesaja.

Allereerst roept het spreken over een verzegeld boek een initiatief in herinnering dat de profeet eens genomen had met betrekking tot zijn eigen leerlingen. Tijdens een vergelijkbare politieke crisis, maar dan dertig jaar eerder, was Jesaja bij de leiders van Juda op een eenzelfde onwil gestuit om naar de HEER te vragen en naar zijn woorden te luisteren. Hij had toen zelf de aanzet gegeven om zijn getuigenis zorgvuldig te bewaren en dat zelfs te verzegelen in zijn leerlingen (Jes. 8:16). Het woord ‘verzegelen’ heeft een juridische betekenis. Het betekent daarom meer dan het inprenten van Jesaja’s onderwijs in het hart van zijn leerlingen (verg. Spr. 3:3b) en doelt op een schriftelijke vastlegging met het oog op de toekomst (verg. Jes. 30:8). Je kunt in dit woord de oorsprong van het boek Jesaja zien. Het in Jesaja 29:11-12 gebruikte beeld van een verzegeld boek lijkt deze associatie met Jesaja 8:16 ook te willen oproepen bij de lezers. Redactioneel gezien heeft het spreken over een verzegeld boek het boek Jesaja als geheel op het oog. Het functioneert als een soort colofon om te onderstrepen dat je geestelijk geletterd moet zijn om het visioen van dit bijbelboek te verstaan.

De tweede verbinding binnen het boek Jesaja bevestigt dat de betekenis van hoofdstuk 29:11-12 de tijd en context van Jesaja’s eigen optreden overstijgt. De samenstellers van het boek duiden de profetieën van Jesaja aan als ‘visioen van Jesaja’ (Jes. 1:1). Dat is een opvallende aanduiding die verder niet gebruikt wordt voor zijn profetieën (verg. Jes. 2:1: ‘het woord dat Jesaja gezien heeft’). Wanneer vers 11 dan zegt dat ‘het visioen van dit alles’ als de tekst van een verzegeld boek is, lijkt dat een bewuste zinspeling op het geheel van het boek Jesaja.

De Schrift als geheel

De vroege kerk is in haar uitleg zelfs nog een stap verder gegaan. Al sinds Origenes (begin 3e eeuw) wordt Jesaja 29:11 als bewijstekst genoemd om

over het Oude Testament als één boek te spreken, een boek dat van Jezus Christus getuigt (Joh. 5:39), maar dat ook verzegeld is en alleen door Hem geopend kan worden (verg. Op. 5:2-5). De pijnlijke keerzijde van deze toepassing werd dat de vroege kerk Jesaja 29:11-12 rechtstreeks op de Joden betrok. Joden kunnen de Schrift niet verstaan, omdat deze voor hen een verzegeld boek is en hun ogen verblind zijn (verg. Rom. 11:8). Zegt ook Paulus in 2 Korintiërs 3:14-16 niet dat er een sluier over hun hart ligt, telkens als de wet van Mozes wordt voorgelezen? Die sluier wordt alleen weggenomen als iemand zich tot Christus wendt, die zelf 'de sleutel tot de kennis' is (Luc. 11:52).

Dat Christus zelf ons verstand ontvankelijk moet maken voor het begrijpen van de Schriften (Luc. 24:45) is onmiskenbaar. Het spreekt niet vanzelf om het evangelie van Jezus' dood en opstanding te verstaan als vervulling van de profetie (verg. 1 Kor. 1:20). Maar de bedoeling van Jesaja 29:11-12 is van oorsprong niet apocalyptisch, alsof Jesaja een verzegeld boek zou zijn dat alleen met behulp van gespecialiseerde kennis kan worden ontsloten. Het beeld van een verzegeld boek moet de lezers van Jesaja namelijk niet bij een gemis aan kennis bepalen, maar bij het gevaar van geestelijke ongeletterdheid ten aanzien van wat God ons in de Schrift openbaart. Die geestelijke ongeletterdheid kan elke bijbellezer parten spelen. Een eenzijdige en anti-Joodse uitleg van Jesaja 29:11-12 geeft niet alleen een vertekening van het jodendom, maar laat ook de huidige lezer teveel buiten schot. Uiteindelijk moet bij elke bijbellezer de onwil doorbroken worden en voor Gods openbaring ontvankelijk worden gemaakt. Een bijbellezer moet net als de Ethiopiër uit Handelingen 8 leren vragen of iemand hem/haar de weg wil wijzen (Hand. 8:31). Het boek Jesaja biedt dan genoeg aanknopingspunten om het evangelie van Jezus te verkondigen, zonder anti-Joods te worden.

Derde weg

De vraag van de Ethiopiër bepaalt ons erbij dat er een derde optie is naast de beide die Jesaja 29:11-12 noemt. Wie niet zelf over de middelen beschikt om de Bijbel te verstaan, hoeft niet bij die constatering te blijven en dan met een oppervlakkig oordeel over het onzinnige van het Oude Testament zijn of haar eigen geestelijke ongeletterdheid te demonstreren. Het boek Jesaja zelf laat prachtig zien dat zowel onwil als onmacht ten aanzien van de Schrift doorbroken kan worden. In hetzelfde hoofdstuk nog wordt een toekomst aangekondigd waarin elke vorm van blindheid en doofheid verleden tijd is geworden. Vers 18 kijkt vooruit naar een dag waarop doven zullen kunnen horen hoe uit een boek (!) wordt voorgelezen en blinden

met eigen ogen zullen zien. En volgens vers 24 zal ieder die verward is inzicht verwerven (verg. Jes. 32:3-4), een belofte waaraan iedere ongeletterde hoop mag ontleen. Het boek Jesaja verbindt deze toekomst met de uitstorting van een geest van boven (Jes. 32:15). Dat is nodig vanwege de geestelijke dimensie van de menselijke onwil en onmacht om Gods openbaring te verstaan.

Er is dus echt een derde weg. Dat laat niet alleen de vraag van de Ethiopiër zien, maar later ook de Joden in Berea. Als Joden zijn zij bevoorrechte mensen, omdat God hun zijn woord heeft toevertrouwd (Rom. 3:2). Na het horen van Paulus' prediking onthouden zij zich van de snelle oordelen die hun volksgenoten in Tessalonica hadden uitgesproken (Hand. 17:6-7), maar bestuderen zij dagelijks de Schriften, in een geest van welwillendheid, 'om te zien of het inderdaad waar was wat er werd gezegd' (Hand. 17:11). Dit leidt er zelfs toe dat velen van hen tot de overtuiging komen dat Jezus de Messias is. Wat kan er niet gebeuren als mensen in een dergelijke geest van welwillendheid de Bijbel gaan lezen! Dan kunnen ogen, oren en harten opengaan voor wat God ons in de Bijbel openbaart over zijn plan met Israël en de wereld.

Ter verwerking

1. Welke plaats heeft het lezen van de Bijbel in jouw eigen leven met God?
2. Herken je het verschijnsel van geestelijke ongeletterdheid ten aanzien van de Bijbel? Welk voorbeeld kun je daarvan geven?
3. Volgens Jesaja 29:10 had God zelf 'een geest van diepe slaap' over de leiders van Juda uitgestort. Is dat een eenmalige gebeurtenis geweest of zou God zo iets vaker doen als mensen niet meer naar Hem vragen?
4. Toen Augustinus christen werd, kreeg hij van bisschop Ambrosius het advies om Jesaja te gaan lezen. Dat bleek echter te moeilijk voor hem en hij liep vast in het lezen. In zijn *Belijdenissen* schrijft Augustinus dat hij eerst meer vertrouwd moest raken met de taal van de Heer. Wat doe jij zelf als het lezen van de Bijbel je moeite geeft en vragen oproept?
5. De kerk is vaak anti-Joods geweest in haar uitleg van oudtestamentische oordeelwoorden. Hoe luister jij zelf naar deze woorden?